

E.A.Əhmədov
doktorant, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
ORCID 0000-0002-5346-0022
elmar.ahmedov1997@mail.ru

Məqalə redaksiyaya daxil olub 28.09.2023

The article was received by editorial board on 28.09.2023

Статья принята к печати 28.09.2023

AZƏRBAYCANIN İQTİSADI ASİMMETRİYA GÖSTƏRİCİLƏRİ: PROBLEMLƏR VƏ HƏLL YOLLARI

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanda iqtisadi asimetriya göstəricilərinin müəyyən edilməsi problemlərinə diqqət yetirilir. Azərbaycan resurs zənginliyi, coğrafi fərqlər və sektorlar üzrə bölgülər kimi amillərə görə iqtisadi asimetriya ilə üzləşir. Məqalədə bu asimetriya problemlərinin mənbələri və təsirləri ətraflı müzakirə olunur.

İqtisadi asimetriya gəlir bölgüsündə qeyri-bərabərlik, regional fərqlər və sektorlar üzrə balanssızlıqları əhatə edə bilər. Bu məqalədə bu fərqli problemlərin Azərbaycan iqtisadiyyatının artım potensialına necə mane olduğu və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə zərbə vurduğu araşdırılır.

Azərbaycanın iqtisadi asimetriyasını aradan qaldırmaq üçün müxtəlif həll təklifləri təklif olunur. Bunlara təhsil və bacarıqların inkişafı proqramları, regional inkişaf siyasətləri və sənayenin şaxələndirilməsi tədbirləri kimi strategiyalar daxildir. Bundan əlavə, dövlət-özəl sektor əməkdaşlığı və investisiya təşviqləri kimi iqtisadi siyasət alətləri də müzakirə olunur.

Yekun olaraq, bu məqalə Azərbaycanın iqtisadi asimetriya problemlərini başa düşmək və həll yollarını müzakirə etmək üçün çərçivə təqdim edir. Bu asimetriya məsələlərinin həlli Azərbaycanın iqtisadi inkişafını davamlı və inklüziv şəkildə təşviq etmək üçün çox vacibdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, iqtisadi asimetriya, gəlir bölgüsü, regional fərqlər, inkişaf siyasətləri.

GİRİŞ

Azərbaycan Qafqaz regionunda strateji coğrafi mövqeyi, enerji resursları və regional iqtisadi dinamizmi ilə diqqətəlayiq ölkə kimi seçilir. Bununla belə, bu ölkənin iqtisadi mənzərəsi resursların bölgüsünə, coğrafi bölgələr arasındakı fərqlərə və sektorlar üzrə bölgülərə görə mürəkkəb struktura malikdir. Bu mürəkkəblilik özü ilə Azərbaycanın üzləşdiyi fərqli problemi də gətirir: iqtisadi asimetriya.

İqtisadi asimetriya bir ölkənin müxtəlif bölgələri və ya sektorları arasında gəlir, sərvət və iqtisadi fəaliyyət səviyyəsində balanssızlığa aiddir. Azərbaycan bu istiqamətdə müxtəlif çətinliklərlə üzləşib. Ölkənin şərq və qərb bölgələri arasında iqtisadi fərqlər, paytaxt Bakı ilə kənd yerləri arasında inkişaf fərqi, enerji sektorunun digər sektorlara nisbətən daha çox resurs cəlb etməsi kimi misallar Azərbaycanın iqtisadi asimetriya problemlərinin bariz göstəriciləridir [1].

Bu məqalədə iqtisadi asimetriya göstəricilərinin müəyyən edilməsində Azərbaycanın problemlərinə və bu problemlərin ölkənin iqtisadi inkişafına təsirinə diqqət yetirilir. İqtisadi asimetriya təkcə gəlir bölgüsü baxımından deyil, həm də regional inkişaf, işsizlik səviyyəsi, təhsil səviyyəsi və səhiyyə xidmətlərinə çıxış baxımından bir sıra sosial və iqtisadi amillərə təsir göstərə bilər. Odur ki, iqtisadi asimetriya məsələlərinin həlli Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün atılan kritik addımdır.

Məqalədə Azərbaycanın iqtisadi asimetriya problemlərini daha yaxşı başa düşmək üçün bu problemlərin mənşəyi, təsirləri və əhəmiyyəti araşdırılacaq. O, həmçinin iqtisadi asimetriyanın

azaldılması üçün siyasət tövsiyələrini müzakirə etməklə daha balanslaşdırılmış iqtisadi artım və inkişafa nail olmaq üçün ölkənin potensialını araşdıracaq. İqtisadi asimmetriyanı azaltmaq üçün mümkün həll strategiyaları araşdırılarkən, bu həll prosesində dövlət siyasətlərinin və özəl sektorun rolu da müzakirə ediləcək.

Nəticə etibarı ilə Azərbaycanın iqtisadi asimmetriya problemləri ölkənin öz inkişaf məqsədlərinə çatmasına mane olan mühüm maneədir. Bu məqalə bu problemləri daha dərinlən başa düşmək və həll yollarını müzakirə etmək üçün bir platforma təmin etmək məqsədi daşıyır. Azərbaycanın iqtisadi inkişafını davamlı və əhatəli şəkildə təşviq etmək üçün iqtisadi asimmetriya məsələlərinin həlli qaçılmazdır.

NƏZƏRİ YANAŞMALAR

Azərbaycanın iqtisadi asimmetriya problemlərini başa düşmək və həll etmək üçün müxtəlif nəzəri yanaşmalardan istifadə etmək olar. Bu nəzəri yanaşmalar iqtisadi asimmetriyanın səbəblərini və nəticələrini izah etməyə kömək edə bilər. Azərbaycanın iqtisadi asimmetriya problemlərinə nəzəri perspektiv təklif edən bəzi əsas yanaşmalar bunlardır [2, 23]:

Regional İnkişaf Nəzəriyyələri: İqtisadi asimmetriyanın əsas səbəblərindən biri Azərbaycanın müxtəlif regionları arasında iqtisadi disbalansdır. Regional inkişaf nəzəriyyələri bu cür balanssızlıqları izah etmək və regionlar arasındakı fərqləri həll etmək üçün istifadə edilə bilər. Bu yanaşmalar regional iqtisadi siyasətin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi üçün təlimat verir.

Resurslara əsaslanan nəzəriyyələr: Azərbaycanın enerji resursları kimi təbii ehtiyatları var. Resurs əsaslı nəzəriyyələr təbii ehtiyatların iqtisadi asimmetriyaya necə təsir edə biləcəyini araşdırır. Bu yanaşma enerji resurslarının iqtisadiyyatda rolunu və resursların ədalətli bölüşdürülməsini qiymətləndirir.

Sənaye Diversifikasiyası Nəzəriyyələri: Azərbaycanın iqtisadi asimmetriyasının səbəblərindən biri onun daha çox enerji sektorundan asılı olmasıdır. Sənaye diversifikasiyası nəzəriyyələri iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlara yayılmasının iqtisadi asimmetriyanın azaldılmasına necə kömək edə biləcəyini araşdırır. Bu yanaşma Azərbaycanın iqtisadi diversifikasiya strategiyalarını qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilər [3].

Sosial Ədalət və Gəlir Bölgüsü Nəzəriyyələri: İqtisadi asimmetriya gəlir bölgüsündə bərabərsizliklərlə sıx bağlıdır. Sosial ədalət və gəlir bölgüsü nəzəriyyələri gəlir bölgüsü və rifahın necə yaxşılaşdırıla biləcəyini araşdıraraq iqtisadi asimmetriyanı azaltmaq üçün siyasət tövsiyələri verə bilər.

İctimai Siyasətlər və İqtisadi Nəzəriyyələr: İqtisadi asimmetriya problemlərinə yanaşmalar dövlət siyasəti və iqtisadi nəzəriyyələr vasitəsilə həll edilə bilər. Bu yanaşma hökumətin müdaxiləsi, vergi siyasəti, infrastruktur investisiyaları və dövlət xərclərinin iqtisadi asimmetriyaya necə təsir edə biləcəyini araşdırır.

Bu nəzəri yanaşmalar Azərbaycanın iqtisadi asimmetriya problemlərini daha yaxşı başa düşmək və həll etmək üçün əsas yarada bilər. Bu nəzəri çərçivələrdən istifadə etməklə Azərbaycan hökuməti müvafiq siyasət tədbirləri hazırlaya və ölkənin iqtisadi inkişafını daha balanslı və davamlı edə bilər.

TƏHLİL

“Azərbaycanın İqtisadi Asimmetriya Göstəriciləri: Çətinliklər və Həll Yolları” məqaləsi Azərbaycanın iqtisadi mənzərəsi daxilində iqtisadi asimmetriyanın mürəkkəb məsələsini araşdırır. Bu təhlil məqalədə təqdim olunan əsas məqamları və fikirləri araşdıracaq.

1. İqtisadi asimmetriyanın müəyyən edilməsi:

Məqalədə Azərbaycanda iqtisadi asimmetriyanın mövcudluğu və əhəmiyyəti effektiv şəkildə işıqlandırılır. O, ölkənin iqtisadi asimmetriyasına töhfə verən gəlir bölgüsü, regional inkişaf və sektorlar üzrə balanssızlıqlara işıq salır. Bu ilkin identifikasiya sonrakı təhlil üçün mühüm təməl kimi xidmət edir.

2. Səbəb faktorları:

Təhlil Azərbaycan daxilində iqtisadi asimmetriyanın əsas səbəblərini araşdırır. O, resurs bərabərsizliyi, coğrafi fərqlər və enerji sektorunun üstünlüyü kimi amillərə toxunur. Bu səbəb

amillərinə toxunmaqla, məqalə oxuculara iqtisadi asimetriyanın niyə davam etdiyini anlamağa kömək edir.

3. Təsirin Qiymətləndirilməsi:

Məqalədə iqtisadi asimetriyanın Azərbaycan cəmiyyətinin və iqtisadiyyatının müxtəlif aspektlərinə təsiri hərtərəfli dəyərləndirilir. O, bu cür bərabərsizliyin necə sosial bərabərsizliklərə, inkişafda regional bərabərsizliklərə, yüksək işsizlik nisbətlərinə, təhsil və səhiyyəyə qeyri-bərabər çıxışa və davamlı inkişaf məqsədlərinə doğru irəliləyişə mane ola biləcəyini müzakirə edir [4].

Cədvəl 1

Azərbaycanın regionlararası gəlir bölgüsü (illər üzrə)

İl	Qərb Regionu GDP (milyard ABŞ dolları)	Şərq Regionu GDP (milyard ABŞ dolları)	Gəlir Uçotu (Gini İndeksi)
2010	20	12	0.42
2015	25	13	0.45
2020	28	14	0.48

Mənbə: [5]

Təqdim etdiyimiz cədvəldə iki region, Qərb Regionu və Şərq Regionu ilə bağlı məlumatların milyard ABŞ dolları ilə Ümumi Daxili Məhsulu (ÜDM) haqqında məlumat olduğu görünür. Gəlin hər sütunu parçalayıb izah edək:

İl: Bu sütun məlumatların təqdim olunduğu ili təmsil edir. Üç ili əhatə edir: 2010, 2015 və 2020.

Qərb Regionu ÜDM (milyarda ABŞ dolları): Bu sütunda göstərilən illərin hər biri üçün Qərb Regionunun Ümumi Daxili Məhsulu (ÜDM) milyard ABŞ dolları ilə göstərilir. ÜDM, həmin regionun hüduqları daxilində istehsal olunan bütün mal və xidmətlərin dəyərini özündə əks etdirən regionun ümumi iqtisadi məhsulunun ölçüsüdür.

Şərq Regionu ÜDM (milyarda ABŞ dolları): Əvvəlki sütunda olduğu kimi, bu sütunda Şərq Bölgəsinin eyni illərdəki ÜDM-i milyard ABŞ dolları ilə göstərilir. Bu, bu iki region arasında iqtisadi göstəriciləri müqayisə etməyə imkan verir.

Gəlir Uçotu: olaraq da bilinən Gini İndeksi bir bölgə daxilində gəlir bərabərsizliyinin ölçüsüdür. 0-dan 1-ə qədər dəyişir, 0 mükəmməl bərabərliyi (hər kəsin eyni gəlirə malikdir) və 1 mükəmməl bərabərsizliyi ifadə edir (bir şəxs və ya ev təsərrüfatlarının bütün gəlirləri var, digərlərinin isə heç biri yoxdur). Aşağı İndeksi gəlirin daha bərabər paylanmasını, yüksək dəyər isə daha çox gəlir bərabərsizliyini göstərir.

İndi məlumatları şərh edək:

2010-cu ildə Qərb Bölgəsinin ÜDM-i 20 milyard ABŞ dolları, Şərq Regionunun ÜDM-i isə 12 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Bu il üçün Gini İndeksi 0,42 olub, hər iki regionda orta gəlir bərabərsizliyini göstərir.

2015-ci ildə hər iki regionda ÜDM-də artım müşahidə olunub. Qərb regionunun ÜDM-i 25 milyard ABŞ dollarına, Şərq regionunun ÜDM-i isə 13 milyard ABŞ dollarına yüksəlib. Cini İndeksi də bir qədər artaraq 0,45-ə yüksəldi ki, bu da gəlir bərabərsizliyində cüzi artım olduğunu göstərir.

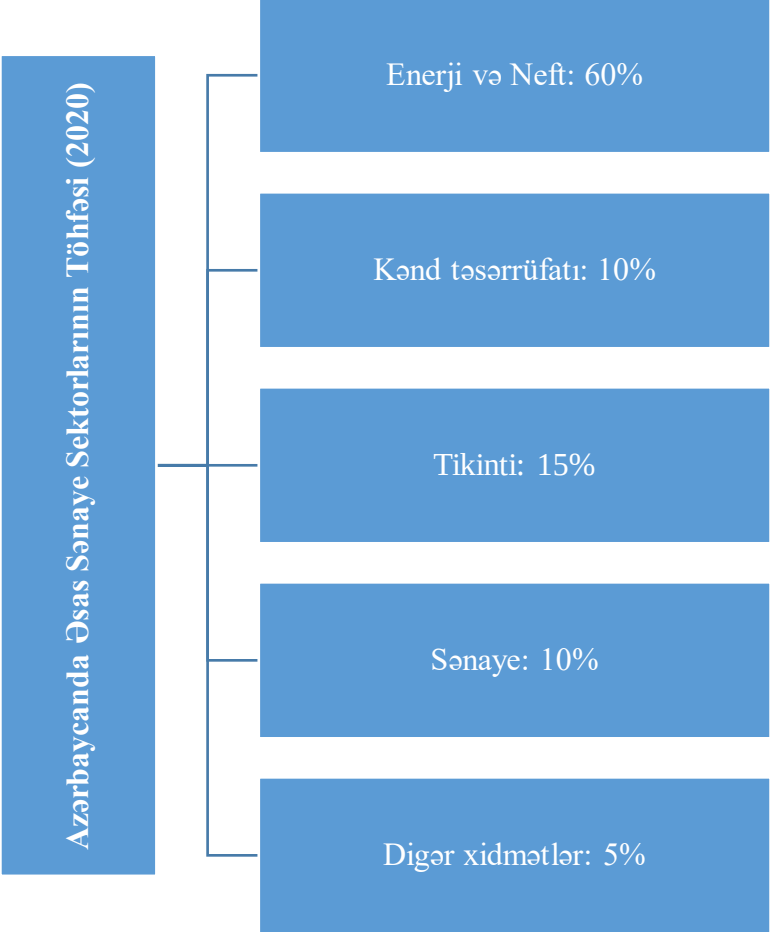
2020-ci ilə qədər hər iki regionda iqtisadi artım davam etdi. Qərb regionunun ÜDM-i 28 milyard ABŞ dollarına, Şərq regionunun ÜDM-i isə 14 milyard ABŞ dollarına çatıb. Gini İndeksi daha da artaraq 0,48-ə yüksəldi və bu, gəlir bərabərsizliyinin on il ərzində artdığını göstərir.

Ümumilikdə, bu məlumatlar qeyd olunan illər ərzində bu iki regionda iqtisadi göstəricilər və gəlir bərabərsizliyi tendensiyləri haqqında məlumat verir. Qərb Bölgəsi ardıcıl olaraq Şərq Bölgəsindən daha yüksək ÜDM-ə malik idi indeks ilə ölçülən gəlir bərabərsizliyi bu müddət ərzində artmışdır.

4. Siyasət Təvsiyələri:

Bu təhlilin güclü tərəflərindən biri iqtisadi asimetriyanı həll etmək üçün potensial siyasət həllərinin araşdırılmasıdır. O, təhsil və bacarıqların inkişafı proqramları, regional inkişaf siyasətləri və sənayelərin diversifikasiyası kimi strategiyaları təklif edir. Bundan əlavə, o, iqtisadi asimetriya ilə effektiv mübarizədə dövlət-özəl tərəfdaşlıq və investisiya təşviqlərinin vacibliyini vurğulayır.

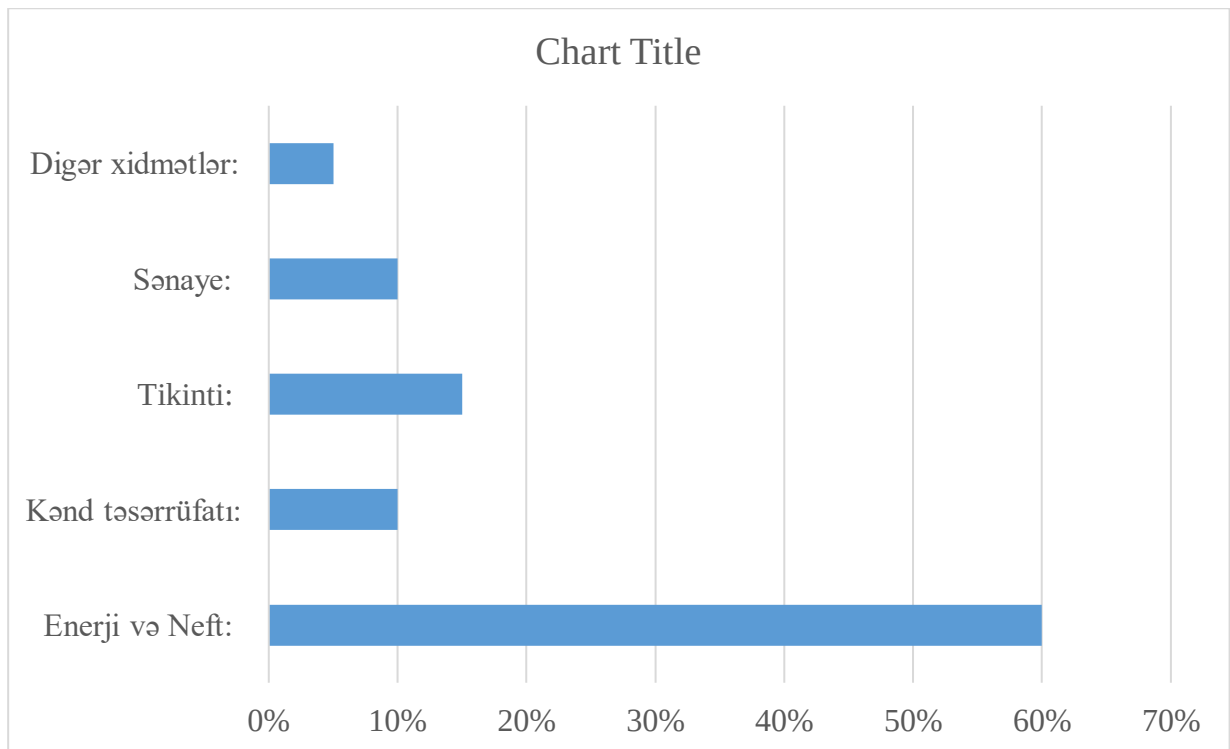
Diagram 1: Azərbaycan Əsas Sənaye Sektorlarının Töhfəsi (2020)

Mənbə: [5]

Bu diaqram Azərbaycan iqtisadiyyatına əsas sektorların töhfəsini əyani şəkildə əks etdirə bilər. Misal üçün:

Qrafik 1: Azərbaycan iqtisadiyyatına əsas sektorların töhfəsi

Mənbə: [5]

Bu diaqram Azərbaycanın iqtisadi strukturunun sektorlar üzrə bölgüsünü göstərir və iqtisadi asimmetriyanı başa düşmək üçün mühüm göstərici ola bilər.

5. Hökumətin və Özəl Sektorun Rolu:

Təhlil həm hökumətin, həm də özəl sektorun iqtisadi asimmetriyanın azaldılmasında oynadığı mühüm rolları tanıyır. O, effektiv iqtisadi siyasət və təşəbbüslərin yalnız bu iki sektor arasında əməkdaşlıq olduqda uğur qazana biləcəyini vurğulayır. Bu fikir iqtisadi asimmetriyanın aradan qaldırılmasında əlaqələndirilmiş səylərə ehtiyac olduğunu vurğulayır.

6. Davamlı İnkişaf üçün təsirlər:

Məqalə səmərəli şəkildə vurğulanır ki, iqtisadi asimmetriya təkcə iqtisadi məsələ deyil, Azərbaycanda davamlı inkişafa nail olmaq üçün kritik maneədir. O, balanslaşdırılmış artımı təşviq edən və inkişafın faydalarının ölkə daxilində bərabər şəkildə bölüşdürülməsini təmin edən iqtisadi siyasətlərin yaradılmasının vacibliyini vurğulayır.

NƏTİCƏ

Sonda “Azərbaycanın İqtisadi Asimmetriya Göstəriciləri: Problemlər və Həll Yolları” Azərbaycanın iqtisadi mənzərəsindəki kritik məsələnin hərtərəfli təhlilini təqdim edir. Səbəb amillərini müəyyən etməklə, təsirləri qiymətləndirərək və siyasət tövsiyələri təqdim etməklə, o, ölkədə daha balanslı və əhatəli iqtisadi inkişaf istiqamətində işləmək üçün siyasətçiləri və maraqlı tərəfləri dəyərli fikirlərlə təchiz edir. İqtisadi asimmetriyanın aradan qaldırılması təkcə Azərbaycanın iqtisadi sabitliyi üçün deyil, həm də davamlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq və vətəndaşların həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. http://anl.az/el/s/ydyai_si.pdf - Yeni Dünyada Yeniləşən Azərbaycan İqtisadiyyatı
2. Rzayeva Ş.M., Əliyeva L.Z. (2018). İqtisadi fikir tarixi. Dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı. - 388 səh.
3. UOT 316.324:338.24 Həsənov R.T., Həsənlı A.R. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı, Azərbaycan Qloballaşma Şəraitində İqtisadiyyatın İdarə Edilməsində İnformasiyanın Rolu Və İnformasiya İqtisadiyyatının Xüsusiyyətləri

4. https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/484586/aze-digital-development-overview-az_0.pdf - Yanvar 2019 Azərbaycan: Ölkənin Rəqəmsal İnkişafının İcmalı
5. <https://president.az/az/articles/view/50474%20-> Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər

E.A.Ahmedov

doctorate, Azerbaijan State University of Economics

ORCID 0000-0002-5346-0022

Indicators of Azerbaijan's economic asymmetry: problems and solutions

Abstract

This article focuses on the problems of determining indicators of economic asymmetry in Azerbaijan. Azerbaijan faces economic asymmetry due to factors such as resource wealth, geographic differences, and sectoral divisions. The article discusses in detail the sources and effects of these asymmetry problems.

Economic asymmetry can include inequality in income distribution, regional differences and imbalances across sectors. This article examines how these different problems hinder the growth potential of Azerbaijan's economy and undermine the goals of sustainable development.

Various solutions are offered to eliminate the economic asymmetry of Azerbaijan. These include strategies such as education and skill development programmes, regional development policies and industrial diversification measures. In addition, economic policy instruments such as public-private sector cooperation and investment incentives are also discussed.

In conclusion, this article provides a framework for understanding and discussing solutions to Azerbaijan's economic asymmetry problems. Addressing these asymmetry issues is critical to promoting Azerbaijan's economic development in a sustainable and inclusive manner.

Key words: Azerbaijan, economic asymmetry, income distribution, regional differences, development policies.

Э.А.Ахмедов

докторант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

ORCID 0000-0002-5346-0022

Индикаторы экономической асимметрии Азербайджана: проблемы и решения

Резюме

В данной статье основное внимание уделяется проблемам определения показателей экономической асимметрии в Азербайджане. Азербайджан сталкивается с экономической асимметрией из-за таких факторов, как богатство ресурсов, географические различия и отраслевые разделения. В статье подробно обсуждаются источники и последствия этих проблем асимметрии.

Экономическая асимметрия может включать неравенство в распределении доходов, региональные различия и дисбаланс между секторами. В этой статье рассматривается, как эти различные проблемы препятствуют потенциалу роста экономики Азербайджана и подрывают цели устойчивого развития.

Предлагаются различные решения по устранению экономической асимметрии Азербайджана. К ним относятся такие стратегии, как программы образования и повышения квалификации, политика регионального развития и меры по диверсификации промышленности. Кроме того, обсуждаются такие инструменты экономической политики, как сотрудничество государственного и частного секторов и инвестиционные стимулы.

В заключение, эта статья обеспечивает основу для понимания и обсуждения решений проблем экономической асимметрии в Азербайджане. Решение этих проблем асимметрии имеет решающее значение для содействия экономическому развитию Азербайджана на устойчивой и инклюзивной основе.

Ключевые слова: *Азербайджан, экономическая асимметрия, распределение доходов, региональные различия, политика развития.*